

OTSO LATVA-SOMPPI

Luonnon hämärästä hengen päivänvaloon – ja takaisin?

Hengen ja luonnon ulottuvuuksia avattiin innokkaalle kuulijajoukko Jyväskylässä 3.2. järjestetyssä Hegel-seminaarissa.

Helmikuun kelmeä valo tulvii sisään suuri-ikkunaiseen huoneeseen, johon on ahtautunut joukko uteliaita kuulijoita. Olemme Jyväskylän Seminaarinmäen Lyhydyssä, joka uhkaa käydä liian pieneksi tilaksi pian alkavalle seminaarille. Teemana on ”Hegel – henki ja luonto”.

Henki ja luonto kuuluvat Hegelin avainkäsitteistöön. Ne tulevat olennaisesti pakettina: henkeä voi ymmärtää vain suhteessa luontoon, sillä se samanaikaisesti sijaitsee luonnossa ja erottaa itsensä siitä. Seminaarin temaattinen ydin oli ajatus, että henkeä ja luontoa ei pidä ottaa annettuina kategorioina.

Päivän avasi Sakari Säynäjoki Hegelin ”toisen luonnon” käsitteeseen pureutuvalla esitelmällä. Hegel käyttää tätä antiikista juontuvaa käsitettä selittääkseen, kuinka henki muodostaa oman luontonsa tottumuksessa. Mekaaninen tottumus samanaikaisesti mahdollistaa vapauden ja rajoittaa sitä. Tämä jännite on saanut monet kriittiset teoreetikot innostumaan toisen luonnon käsitteen selitysoimasta suhteessa hengen patologioihin – sosiaalisiin käytänteiden ja tietoisuuden muotoihin, jotka vieraannuttavat vapauden elämän materiaalisesta todellisuudesta.

Hengellä on toinen luontonsa sekä yksilösubjektin että sosiaalisen todellisuuden tasolla. Subjektin tottumuksista muodostuva toinen luonto mahdollistaa ulkoisista ärsykeistä irtautumisen ja siten itsemäärättävän toiminnan. *Oikeusfilosofian* sivuilla Hegel puolestaan esittää sosiaalisten instituutioiden perustuvan tottumuksiin, jolloin oikeusjärjestelmän toinen luonto mahdollistaa aktualisoituneen vapauden. Jos Hegel siis kannustaa suhtautumaan sosiaalisiin instituutioihin luonnon kaltaisesti välttämättöminä, sopiiko toisen luonnon käsite kriittisen teorian työkalupakkiin? Hegel antaa lopulta kehnosti välineitä sosiaalisten patologioiden diagnosoimiseen, mutta käsite sisältää potentiaalia jatkokehittelyä varten.

Vesa Oittisen mukaan valistuksen ihmiskuvaa luonnehtii sensuaalinen suhtautuminen ihmiseen luonnolentona muiden joukossa. Tähän itseymmärrykseen kuuluu myös tietty avoimuus – esimerkiksi Carl von Linné suhtautui myös orankeihin ihmislajina.

Hegel teki Oittisen mukaan valistukselle karhunpalveluksen sivuuttamalla tämän ihmisyyteen sisältyvän kon-

tingenssin. Hengen käsitteeseen kuuluva systeemin idea pakottaa ihmisen kehityksen loogisen välttämättömyyden muotoon ja tukahduttaa avoimuuden, koska lopputulos edellytetään jo alussa. Oittinen päätyi näin mukailemaan Engelsin arviota Hegelistä: dialektinen metodi on vallankumouksellinen, mutta systeemi konservatiivinen.

Jaakko Syrén tarkasteli kristillistä identiteettiä *Hengen fenomenologiassa*. Uskonnon kautta yhteisö reflektoi omaa identiteettiään ja päämääriään, mutta vain mielikuvien välityksellä. Hegel ei torju kristinuskoa, vaan vaatii siltä tieteellistä ja käsitteellistä ajattelua. *Hengen fenomenologiassa* esiintyy kaksi uskon muotoa: kuvainnollisesti ajatteleva ”taikausko” ja tälle vastareaktionä syntynyt rationalistinen mutta tyhjä valistusajattelu. Molemmat paljastuvat saman tietoisuuden muodon momenteiksi, sillä ne rakentuvat jonkin itselleen ulkoisen varaan. Hegel vaatii kristittyjä tekemään johtopäätöksensä erityisesti Kristuksen ristiinnaulitsemisesta: ei ole tuonpuoleista supertoimijaa, ja siksi seurakunnan on itse valtuutettava toimintansa.

Sari Roman-Lagerspetzin mukaan hengen osa-alueita organisoii sukupuolittuneisuus – ristiriita, jota Hegel ei osannut ylittää. Toisin kuin universaalia kohti kohottautuva mies, elää nainen epävapaa elämää yksityisessä sfäärissä. ”Hegelin naiskäsitystä ei voi leikata pois kuin umpilisäketä”, koska se on olemuksellinen osa systeemiä. Feministien haasteeksi jää tutkia, mikä Hegeliä umpilisäkkeen leikkaamisessa pelotti.

Feministisen uskonnonfilosofian Hegel-tulkinnat Roman-Lagerspetz jakoi karkeasti ranskalaiseen ja tunnustusteoreettiseen sorttiin. Ranskalaisesta esimerkkinä toimi Luce Irigaray, joka vaati naisen toiseuden muuttamista jumalalliseksi ja mystiseksi itseymmärryksen muodoksi. Tunnustusteoreettinen lähestymistapa puolestaan kritisoi itse sukupuolijakoa historiallisena reliikkinä – sen mukaan sukupuolittuneet hengen patologiat voidaan ylittää vain tähtäämällä vastavuroisiin ja tasapainoisiin tunnustus-suhteisiin.

Päivän esitelmät onnistuivat osoittamaan vääräksi ennakkoluulon Hegelistä abstraktioiden rakentajana. Hegelin ajattelun ajankohtaisuus piileekin päinvastoin sen konkreettisuudessa, kuten hengen käsitteen monipuolisuus osoittaa.